

Bożena Bucka
Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „METIS”
w Katowicach

OCENIANIE NAKIEROWANE NA UCZNIĄ

Autorka podejmuje problem psychologicznych aspektów oceniania. Dokonuje krytycznej analizy tradycyjnych sposobów oceniania, jak również funkcjonującego obecnie zewnętrznego systemu egzaminów opartego na standaryzowanych testach. Przedstawia propozycję oceniania ciągłego, nakierowanego na ucznia, którego istotę stanowią wartości wpisane w system oceniania humanistycznego.

*Człowiekowi ze skalą stopni w rękę,
wszystko wydaje się liczbą*
N. Postman

Do aktualnie toczącej się debaty na temat wyższości oceniania zewnętrznego nad wewnątrzszkolnym chciałabym dołączyć swój głos i podzielić się doświadczeniami psychologa praktyka na temat psychologicznych aspektów oceniania. Promowany w ostatnim czasie system oceniania, polegający na stosowaniu standaryzowanych testów jako jedynie słusznej i obiektywnej formy sprawdzania wiadomości, wydaje się być nie do końca zasadny.

Moim zdaniem jest on wręcz zagrażający dziecięcym postawom wobec uczenia się, powoduje bowiem narastające rozczarowanie, zanik motywacji, a w ślad za tym - coraz słabsze zaangażowanie w naukę.

Należy stworzyć nowe formy oceniania, które dostarczałyby bodźców do większego wysiłku, budowałyby wiarę we własne siły, wysoką samoocenę i w centrum którego będzie uczeń – jego uczucia, postawy, możliwości.

Nowe formy oceniania muszą stawiać przed dzieckiem wewnętrznie akceptowane przez nie cele, takie jak: mistrzostwo, doskonalenie się i sukces – w miejsce narzucanych z zewnątrz celów nauczyciela i wymogów programu, który realizuje. Ocena powinna wyzwalać aktywność i motywację, dzięki którym uczniowie mogą osiągać maksymalne w stosunku do swoich możliwości wyniki. Te pozytywne efekty można osiągać poprzez mierzenie codziennej pracy uczniów lub świadectwa (wytwory) ich pracy.

Ocena pozostaje wówczas w ścisłym związku z realizowanym w klasie programem i jest częścią ciągłego procesu, w ramach którego uczniowie obserwują swój indywidualny rozwój.

W dotychczasowych koncepcjach edukacji dominowało „nastawienie na program” a raczej na zrealizowanie programu. W takiej filozofii edukacji centralnymi punktami były:

- Program – *narzucający treści często obce dziecku i oderwane od rzeczywistości,*
- Nauczyciel – *jako źródło wiedzy i realizator programu,*
- Ocena – *odnosząca się jedynie do końcowych efektów i etapów realizowanego programu.*

Powodowało to sytuację, w której:

- ocena pomijała kompetencje ucznia na „starcie”
- ocena nie uwzględniała „indywidualnej drogi” uczenia się ucznia pomiędzy „startem” a „meta”;
- ocena nie „dostrzegała” i nie „doceniała” wysiłku i wkładu pracy dziecka,
- ocena „pomijała” sposób nabywania kompetencji przez dziecko.

Ocena odnosiła się do wymagań programu kształcenia, dlatego nie uwzględniała:

- odmienności rozwojowej dziecka,
- indywidualności,
- stylu myślenia,
- stylu uczenia się,
- różnic w preferencjach sensorycznych,
- wielorakiej inteligencji,
- natury dziecka wyrażającej się poprzez właściwości temperamentu, rytmu, w jakim działa, koncentracji uwagi, wytrwałości, dokładności itd.,
- sytuacji życiowej dziecka,
- specyficznych trudności w nauce (dysleksja, niedosłuch, niedowidzenie, zaburzenia emocjonalne lub specjalne zdolności).

Istotą takiego oceniania było więc, czy i w jakim stopniu opanowany był program, nieważne natomiast było, czy i w jakim stopniu sprzyjało to rozwojowi dziecka. Sedno procesu oceniania sprowadza się zatem do poszukiwania zewnętrznych form przekazywania ocen dziecku, zamieniając ocenę cyfrową na kółeczka, słoneczka, kwiatki, „buzie” (zadowolone lub niezadowolone jak nauczyciel) lub punkty. Oceniony zostaje końcowy rezultat, efekt, porównywalny do wzorca, który wyznaczył nauczyciel.

Ten tradycyjny typ oceniania jest *ocenianiem wyrwywkowym* – celem którego jest zmierzenie, wypunktowanie konkretnej umiejętności czy osiągnięć w określonej, wąskiej dziedzinie i na kolejnym etapie realizacji programu. Ocenianie wyrwykowe ma zazwyczaj spełniać funkcje sumujące, odnoszące się do rozliczania osiągnięć i porównywania ich w grupie klasowej lub międzyklasowej.

W przeciwieństwie do oceniania wyrwykowego, *ocenianie ciągle* jako element programu jest wplecione w proces nauki i dokonuje się kilka razy – często „na starcie” w trakcie i na zakończenie pracy – w celu oszacowania zarówno efektów nauki, jak i procesów poznawczych oraz motywacyjnych. Ocenianie ciągle ma spełniać funkcje „formatywne” i diagnostyczne, z nastawieniem na indywidualny rozwój jednostek. Ocenianie ciągle spełnia też ważną funkcję w procesie komunikowania się nauczyciela z dzieckiem, a także jego rodzicami.

Z punktu widzenia psychologa uznają wyższość oceniania ciągłego, pobudza ono bowiem autoanalizę i nadaje kierunek, cel i sens uczeniu się.

Kiedy uczniowie przejmują odpowiedzialność za własną naukę, zaczynają zastanawiać się nad swoimi osiągnięciami, oceniają własną pracę, planują korekty swoich działań, coraz lepiej i wyraźniej postrzegają swoje kompetencje i słabe strony.

Uczniowie mogą nauczyć się oceniania własnych postępów, jeżeli pozostawia im się odpowiedzialność i dostarcza motywacji do coraz bardziej efektywnej pracy oraz gdy wszyscy są świadomi swoich możliwości rozwoju i osiągnięcia sukcesu w klasie.

Dlaczego jest to tak ważne?

Postawy wobec uczenia się i oceniania mogą mieć trwałe konsekwencje dla edukacji dziecka, a w przyszłości – dla funkcjonowania dorosłego człowieka. Chcąc stworzyć system nauczania opartego na samoregulacji, pedagodzy muszą poznać zasady oceniania nakierowanego na ucznia.

Zasady oceniania nakierowanego na ucznia:

- zasadniczym celem każdego systemu oceniania uczniów powinno być promowanie rozumnej nauki,
- ocena powinna skłaniać uczniów do autentycznego wysiłku, umacniać motywację i zaangażowanie w zajęcia,
- ocena powinna uwierzytelnić i odzwierciedlać uzdolnienia oraz osiągnięcia uczniów w miarę realizacji programu szkolnego,
- oceny powinny być formułowane w klasie w sposób ciągły, tak aby uwidaczniały indywidualny rozwój uczniów na przestrzeni czasu,
- ocenianie powinno opierać się na logicznych, czytelnych zadaniach, zgodnych z przyjętym programem i zasobem wiedzy dostarczanym przez nauczyciela w klasie,
- ocenianie powinno analizować motywację, postawy i afektywne reakcje uczniów w stosunku do programu nauczania, jak również ich zdolności poznawcze, strategie uczenia się i wiedzę,
- ocena powinna uwzględniać prezentacje, teczki prac i rozmaite dokonania uczniów w celu wszechstronnego zaprezentowania ich zachowań i osiągnięć,
- wszystkie oceny powinny służyć za podstawę rytmicznych, regularnych powtórek i korekt dla wszystkich stron procesu i wszystkich odbiorców zawartej w ocenie informacji.

Na ocenę powinno składać się (wg. J. Vos):

50 % samooceny

30 % oceny kolegów

20 % oceny nauczyciela lub przełożonego.

ZAKOŃCZENIE

1. W świecie, w którym każdy powinien umieć samodzielnie kierować swoim życiem, niezbędne będzie ciągłe dokonywanie samooceny. Toteż rozwijanie pewności siebie powinno obejmować również umiejętność realistycznego oceniania własnych poczynań.
2. Postęp jest również rezultatem współpracy z innymi, dlatego należy uwzględniać również ocenę koleżeńską. Można ją połączyć z samooceną – dokonujemy samooceny a następnie dyskutujemy o niej z kolegami.
3. Często powtarzamy, że wszyscy uczymy się na własnych błędach. Dlatego potrzebne jest pozytywne nastawienie i przekonanie, że błędy i porażki są etapami wiodącymi do doskonałości. Aby zniwelować lęk przed popełnieniem błędu, żaden system egzaminacyjny nie powinien karać za jego popełnienie lub inne /twórcze/ podejście, ani też sugerować, że na każde pytanie istnieje jedyna właściwa odpowiedź. Może jest to prawdą w prostych rachunkach.
4. Niezwykle istotną umiejętnością jest krytyczne myślenie. We wszystkich dziedzinach życia przydaje się nieskrępowane, otwarte podejście do rozwiązywania problemów. Wszelkie metody oceniania powinny służyć kształtowaniu takiej postawy, zamiast uczyć szufladkowania zgodnie z zasadą jedynej, słusznej odpowiedzi.
5. Każda ocena wystawiana dziecku, jest oceną samego nauczyciela – jego umiejętności i skuteczności przekazywania wiedzy. Niepowodzenia szkolne dziecka są też porażką nauczyciela – porażką stosowanych przez niego metod i form nauczania, stylu komunikowania się z grupą.
6. Ocena wystawiana nauczycielowi jest tak samo ważna jak ocenianie ucznia. Stanowi ona istotną informację zwrotną pozwalającą na dokonanie poprawek w prowadzeniu zajęć. Taka postawa otwartości na informację zwrotną nauczyciela kształtuje w uczniach pozy-

tywne nastawienie do ciągłego rozwoju i uczy, że proces oceniania jest wpisany w nasze życie.

Zachęcam do refleksji nad ocenianiem, które zamiast frustracji, przyniesie nauczycielowi i uczniom dużo satysfakcji i korzyści dla rozwoju osobistego i procesu komunikowania się nauczyciela z uczniami i rodzicami.

Bożena Bucka

WZMOCNIENIA

do zastosowania w ocenianiu nakierowanym na ucznia

- KAŻDY COŚ POTRAFI
- TY TEŻ MOŻESZ
- UWIERZ W SIEBIE
- ŚWIETNIE – TAK DALEJ...
- WIARA CZYNI CUDA
- NIEZWYKŁYCH RZECZY DOKONUJĄ ZWYKLI LUDZIE
- NIE ZAPOMNIJ ZATRZYMAĆ SIĘ, BY POWĄCHAĆ RÓŻE
- NIE IRYTUJ, LEPIEJ PRZYTUŁ
- JAK ŁATWO USZCZĘŚLIWIAĆ INNYCH
- DOBRZE, ŻE JESTEŚ
- KAŻDY MOŻE BYĆ WIELKI
- BYŁBYM WYSTARCZAJĄCO DOBRY, GDYBYM TYLKO ZECHCIAŁ BYĆ SOBĄ

LITERATURA

- Gordon Dryden, Jeanette Vos, *Rewolucja w uczeniu*, Wydawnictwo Moderski i S-ka, Poznań 2000.
Scott G. Paris, Linda R. Ayres, *Stawanie się refleksyjnym uczniem i nauczycielem*, WsiP, Warszawa 1997.
Taraszkiewicz Małgorzata, *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, CODN, Warszawa 1998.